

KRING VALET

I SNART ett halvsekel, till en början mer principiellt och likasom i skuggboxningens form, på senare år mer allvarligt och handgripligt, har striden i detta land stått för eller emot socialismen. Socialdemokraternas omvälvningsläror omfattades länge av många nästan svärmiskt såsom det nya frälsningsevangeliet, medan deras motståndare sökte göra socialistiskräcken till en bakterie, vilken med en epizootis utbredning skulle härja bland valboskapen. Den 18 september 1938 stod huvudslaget. Utgången blev den, som man med hänsyn till arméernas rustning och uppställning samt härförarnas taktiska dispositioner kunnat vänta. Efter två riksdagar ha socialdemokraterna majoritet i första kammaren; denna majoritet stiger sedan automatiskt till mellan 80 och 85 mandat; även om 1942 års val skulle medföra en mindre tillbakagång, har partiet, tack vare detta mandatöverskott och kammarens successiva, d. v. s. långsamma förnyelse, stora utsikter att under 1940-talets fortsättning behärska det överhus, vars traditioner äro knutna till namn som Henning Hamilton, Pehr von Ehrenheim, C. P. Reuterswärd, Christian Lundberg och Ernst Trygger. Oberoende av eventuella svängningar i majoritetsläget vid de närmast följande andrakammarvalen ha socialdemokraterna genom första kammaren alltså sin maktposition säkrad åt den generation, som nu dominerar partiet; det behöver blott ytterligare en gång upprepa sitt resultat från 1936 års val för att det skall ha dubbel säkerhet och kunna regera envälds och allombjudande. I en äktare mening än vad Crusenstolpe inlade i ordet kan årets val därför kallas »historiskt», f. ö. ej blott för Sverige utan även för en vidare krets av Västerlandets stater. Likafullt svaldes valresultatet både av de segrande och besegrade parterna utan att — som det brukar står i romaner — en min förändrades. I rapporten från måndagens börs hette det i en borgerlig tidnings rubrik: »Optimistisk början,

Sedan lektorn docent Edv. Thermænius avflyttat till Göteborg, har fil. d:r Bror Olsson i Lund fr. o. m. detta häfte inträtt i tidskriftens redaktionskommitté; doc. Thermænius kvarstår i redaktionskommittén såsom dess Göteborgsrepresentant.

Red. av Svensk Tidskrift.

Kring valet

trögt och svagt mot slutet.» Den, som i framtiden till äventyrs vill i Aftonbladet utforska nutidens historia, skall där ej ens kunna finna de preliminära valsiffrorna. För de flesta medborgarna fanns det viktigare händelser.

Ingen kan säga annat, än att »den sista striden» blev lätt för socialdemokraterna, lika lätt som fejderna alltifrån mäster Palms »heroiska» år och framåt världskrigets tid voro hårda. Det torde vara något exempellöst i historien, att ett parti, som sagts företräda en ny världsåskådning och samhällsordning, på tröskeln till maktens erövring bokstavligen drages fram av ett s. k. borgerligt parti, som under nuvarande valordning till följd av 1936 års Hanssonska diktat med dess förbud mot borgerlig kartell i förväg dekapiterar sig självt och därmed hela borgerligheten. Den omständigheten att valutgången antagligen till sitt huvudresultat (socialistmajoritet eller icke) ändock blivit densamma kan härvid vara blott ett resignationens argument. Utgångsläget för valstriden fick nu från början ett drag av hopplöshet på borgerlig sida. Dessutom förstörde kartellförhållandena den socialdemokratiska segern och därmed deras bingeförstakammandat; om eller när socialdemokraterna få anträda vägen tillbaka, åstadkomma dessa gratismandat att deras regnum konserveras längre än vad folkets fullmakt strängt taget skulle medge. Och även om den faktiska betydelsen av valstrejken sannolikt ej får överskattas förvånar det att de nationella vid ett val av så skicksediger betydelse ansågo ansvaret kräva att inställa valrörelsen och uppges striden. Naturligtvis kan det tänkas, att regeringschefen visar sin erkänsla för bondeförbundets välförhållande och »draghjäl» genom att även framdeles med eller utan organiserat regeringssamarbete ta hr Bramstorp till råds. Men själva underlaget för ett effektivt inflytande, d. v. s. förhandenvaron av den borgerliga förstakammarmajoriteten, har undanryckts alla de riktningar, som överhuvud äro opponenter till socialismens idéer. Vilka motiv, som än må ha dikterat hr Bramstorps statskonst — för att ha värnat om partiintresset kan han ej rimligen beskyllas.

Partiernas röstsiffror i tusental fr. o. m. 1932 t. o. m. 1938 framgå av följande tabell, varvid må anmärkas att 1934/35 års val skedde enligt då gällande högre rösträttsålder¹:

¹ Folkpartiets siffror 1932—34 avse dåvarande liberala partiet, frisinnade folkpartiet samt Jönköpings valmansförening. S. N. U:s röstetal 1932 är Fria högerns

Kring valet

	Hög.	B.F.	Folkp.	Soc.dem.	Soc.p.	Komm.	Nat.soc.	S.N.U.	
1932	571	351	304	1,041	133	74	15	6	111
1934/35	509	279	263	884	83	58	18	—	111
1936	513	419	376	1,338	127	97	21	27	111
1938	468	326	317	1,306	49	99	20	—	111

Valdeltagandet vid årets val (65 %) låg nära 10 procent under valdeltagandet 1936. Grupperar man partierna — givetvis politiskt delvis oegentligt — i ett borgerligt block och arbetarpartiernas, visar det sig att de borgerliga sedan 1936 förlorat c:a 224,000 röster eller nära 17 procent, medan arbetarpartierna minskat med blott 109,000 röster eller nära 7 procent. Med hänsyn till att elektoratet något tillväxt sedan 1936 är givetvis den faktiska röstminskningen något större än vad ovannämnda siffror ange. Dessa berättiga uppenbarligen till slutsatserna, att valleda eller tvehågsenhet gjort sig gällande i alla läger och varit störst bland de borgerliga men att arbetarpartierna, enkannerligen socialdemokraterna, fått ett starkare stöd bland de nytillkomna generationerna. Otvivelaktigt har också en viss övergång från borgerliga till socialdemokrater förekommit, men med all sannolikhet kan denna vid årets val ej ha varit av någon betydande omfattning. I övrigt ådagalägga siffrorna att arbetarpartierna i jämförelse med 1934 och än mer, om man går längre tillbaka i tiden, nu förmått driva fram sina väljare även till de kommunala valen; högst troligt är nämligen, att den oerhörda röstökningen för detta »block» sedan 1934 främst är att tillskriva denna ökade valdisciplin och ej att socialdemokraterna sedan 1936 skulle i enastående grad ha tillväxt. Är detta antagande riktigt, bevisar både »blockets» och socialdemokraternas visserligen relativt ringa men absoluta röstminskning, att det finns gränser även för förmågan hos socialdemokraterna att rycka arbetarmassorna med och stampa väljarlegioner ur marken.

Går man över till de olika partierna, iakttagar man att endast kommunisterna gått något framåt sedan 1936; vidare ha socialdemokraterna gått tillbaka blott med 2½ procent men tack vare det minskade valdeltagandet nu för första gången ensamma erövrat majoritet bland väljarna. Bägge fenomenen stå givetvis i samband med »första delningen» av det Flygska socialistpartiets bo, av vars sista kvarlåtenskap skiftet ej länge torde kunna dröja.

i Stockholm. Höjning av röstetalen till närmaste tusental har gjorts. 1938 års siffror äro blott preliminära.

Läggas socialisternas och kommunisternas röstetal ihop, visar det sig att vänsteroppositionen mot regeringen och dess moderata kurs under de två åren minskat från ungefär 225,000 till ungefär 148,000 röster eller med en tredjedel. Detta betyder att socialdemokraterna under den närmaste tiden ännu mindre ha något att frukta från de vänstra flanken och därför äro oförhindrade att även i fortsättningen lägga kursen försiktigt. Omvänt innebär det, att borgerlig spekulation i radikalt arbetarmissnöje med det socialdemokratiska regerandet — om nu en sådan spekulation någonsin varit för handen — synes utsiktslös. Från borgerligt håll skulle man något post festum dock vilja upphäva en stilla suek: tänk om de borgerliga förr i tiden visat sina regeringar blott bråkdelen av den hänsyn, som arbetarna skänka sina!

Vad de borgerliga partierna beträffar, kunde högern icke heller denna gång undgå en röstminskning, som icke minst till följd av ändrade kartellförhållanden kostade partiet många mandat i landsting och stadsfullmäktige och vid de stundande valen till första kammaren reducerat om fyra år dess mandat till ett par under 38 eller det tal, som högern omedelbart efter demokratiseringen 1918—19 uppnådde. Skulle man få bortse från de speciella Stockholmsförhållandena och dessutom tar hänsyn till det allmänt minskade valdeltagandet, ges det dock skäl att — såsom professor Bagge i ett tidningsuttalande framhållit — i valsiffrorna se ett tecken på att partiet börjat återhämta sig efter de successiva nederlagen alltifrån 1928 års kulmen. Högern är i vart fall det enda borgerliga parti, vars procentuella röstminskning något understiger den allmänna procentuella minskningen av valdeltagandet. I jämförelse med 1936 års val har högern nämligen förlorat 45,000 väljare eller c:a 9 %, bondeförbundet 93,000 eller c:a 22 % och folkpartiet 59,000 eller c:a 16 %. Utanför Stockholm har högern förlorat 28,000 väljare eller 6 1/2 %, medan folkpartiet mistat 63,000 väljare eller 19 %. Folkpartiets röstsiffror berättiga näppeligen till allt det egna talet om att partiet skulle ha blivit den borgerliga oppositionens kärna. Trots den styrka, partiet fått i Stockholm, och trots att partiet haft fyra år på sig att i lugn och ro konsolidera sig har det ej alls kunnat hålla 1936 års siffror. Och jämföres partiets nuvarande röstetal med liberalernas och de folkfrisinnades tidigare röstsummor, överstiger detta endast obetydligt det tal, som dessa trots Ekmans-debacket nådde 1932; skulle man gå tillbaka till 1928 med dess mycket mindre väljar-

kår samlade de båda partierna då nära 387,000 eller ungefär 70,000 röster mer än folkpartiet i år. Valstatistiken förmåler om folkpartiet eller den borgerliga vänstern därför blott, att även denna gruppering är stadd på relativ tillbakagång, mindre än högerens om man går några år tillbaka i tiden men större än högerens, om man begränsar jämförelsen till att blott omfatta de bägge senaste valen.

Vad bondeförbundet beträffar har dess regeringsengagemang och den bristande tilliten bland jordbrukarna till den Bramstorska politiken åsamkat partiet dess första stora valnederlag. Dess röstetal ligger nu under både 1932 och 1936 års siffror, och dess politik har tydligen ej alls kunnat hindra lantarbetarnas immatrikulering bland socialdemokraterna. Jordbruksbefolkningens successiva tillbakagång blir ett försvårande moment i partiets försök att taga igen skadan efter regeringsäventyren, på vilka partiet att döma av pressuttalandena och enligt vad som annorledes framgått tröttnat i högre grad än dess ledare. Man frågar sig blott, hur stort nederlaget skulle ha blivit, ifall ej bankdirektör Wallenberg kastat sig in i valstriden och därmed avlett partiets agitation från belysningen av de dunkla framtidsmålen till den eldiga offensiven mot storfinansens, vars periodiska hudflängning hos oss är samma folknöje som judepogromer varit för andra folk och för vilken god affärsmoral predikats av så kvalificerade krafter som de avdankade konsulerna f. finansminister Ljungdahl och riksdagsman Wallén.

De framgångar, som mellanpartierna vid de senaste årens val i verkligheten haft eller i bulletinerna från valslagen tillskrivit sig, ha förutom genom rekrytering bland de nya väljarna inhöstats på högerens bekostnad. Socialdemokraternas jämna, fasta uppmarsch ha de däremot varken kunnat spärta eller bromsa. Deras behållning av vinsterna — dessa må nu vara absoluta eller blott relativa — blir därför ej värst stor i samma ögonblick, som socialdemokratien erövrat bägge kamrarna och deras egen ställning som minoritetspartier voteringsmässigt blir maktlöshetens. Huruvida det i nuvarande läge varit mellanpartierna möjligt att genom någon annan politik hämma socialdemokraternas nästan ödesbestämda framväxt och hindra maktens monopolisering hos ett enda parti, må i detta sammanhang lämnas därhän. De ha likväl misslyckats i sin primära och svåraste uppgift: att upprätthålla balansen mellan partierna på så sätt att

Kring valet

partienvälde förebyggts, och de ha endast gått i land med den sekundära och lättaste uppgiften: att nagga högern. Ser man till slutresultatet ha deras segrar ungefär samma värde som Napoleons i dennes ryska fälttåg.

Valet är också i ett annat hänseende anmärkningsvärt: den svenska nationalsocialismens fiasko. Icke kritiken av det nuvarande halvdiktatoriska regeringssättet — som säkerligen har stor resonans långt in i regeringspartierna och som nationalsocialismen trots kunna infånga i sina segel —, icke Hitlers diplomatiska framgångar, sedan valmännen sist uppbadades, icke heller framträdandet av nya, ungdomliga röstberättigade årgångar ha kunnat hindra att den Lindholmska »frihetsrörelsen» trycktes ned i stövlarna. Den har tydligen befunnits för osvensk eller för litet salongsfärdig. Ty tvivelsutan ha de nationalsocialistiska tänkesätten rent känslomässigt en större utbredning än som framgår av röstsiffrorna, och sannolikt finnas åtskilliga sympatisörer bland den tredjedel av väljarkåren, som nu icke gitte använda sin rösträtt men som av flera tecken att döma just i nuvarande tid av universella idébrytningar representerar ett ovisshetsmoment för framtiden, värt både regeringspartiernas och oppositionspartiernas beaktande.

* * *

Ingen väntar sig genast efter valet några större förändringar. Socialdemokraterna ha själva alla skäl att med tanke på 1940-talet icke forcera fram ärendena och förbruka sin arsenal. De ha också allt intresse av att ej till 1940 års val genom ett bryskt tillvägagångssätt utmana opinionen och försvåra bevarandet av majoriteten i andra kammaren; endast om de lyckas härutinnan, bli de 1941 allsmäktiga i båda kamrarna. En slags varsel är Karl Fredrikssons artikel i *Tiden*, »Till reformpolitikens psykologi», där denne tillråder en andhämtning i det sociala arbetet, med motivering att kommunalmännen behöva tid att smälta allt det som brådstörtat pressats igenom. De utrikespolitiska händelserna mana dessutom — åtminstone för tillfället — till en viss återhållsamhet i de inrikespolitiska striderna. Måhända bör man även rent mänskligt räkna med, att uppfinningsrikedomen skall sina hos de ledande männen, vilka varit med länge och på slutet snarast haft för lätt än för svårt att få sina hjärtekrav uppfyllda.

Ett visst lugn i reformjaktet kan det påhittiga herrskapet Myrdals Amerikasejour även bereda.

Den yttersta orsaken till att socialdemokraterna — utom på grund av fackföreningsrörelsens starka framväxt — så snabbt kunnat ockupera hela samhällsmakten är givetvis den sinnesändring, som partiet genomgått. De tyska, österrikiska och engelska socialdemokratiernas olycksöden eller motigheter hade redan för några år sedan givit ledarna många lärdomar, som de snabbt tillgodogjorde sig; den Blumska folkfrontspolitikens utarmande av Frankrike kom sedan i lagom tid såsom en varning, när socialpolitiken i vårt land tycktes rusa i väg ohejdat, och den »äkta» socialismens avskräckande resultat i Ryssland dokumenterades ideligen. På grund av denna utlandets kostnadsfria åskådningsundervisning och på grund av de inhemska omständigheternas eget tryck började reformationen av partiet till huvud och lemmar. I stället för nedrustning blev det (i kronor) ett Ossbahrförsvär. I stället för säker lit till N. F. och det kollektiva försvaret blev det — åtminstone närapå — gammal svensk neutralitetspolitik. I stället för axelryckningar åt bet- och spannmåls-patroner och indignation över varje restriktiv margarinlagstiftning blev det stöd åt jordbruksregleringen med alla dess tillbehör. I stället för frihandel blev det — i lämpliga doser — protektionism eller prohibitiva importregleringar. I stället för republik blev det de varmaste kungahyllningar och t. o. m. ett halvt erkännande av Z. Höglund, att »borggårdstalet» rättfärdigats av historien. I stället för att avskaffas blev första kammaren ett kärt livgeding för gamla sossepampar. I stället för statskyrkans avskaffande och det hån, som hr Engberg som riksdagsman överöste »svartrockarna», kom galanteriet mot kyrkligheten. I stället för nymalthusianism kom aktiv befolkningspolitik. I stället för den fosterfördrivning, för vilken hr Schlyter pläderade på juristmötet i Oslo, kom årets modesta lagstiftning. Socialiseringen gjordes till en framtida lämplighetsfråga, och i socialpolitiken kastade själve socialministern — låt vara att han senare desavouerades av statsministern — fram uttrycket »reformpaus». Om spritförbudet, som lever kvar i partiprogrammet, har ingen knystat. T. o. m. klasskampsläran modifierades; samförstånds-politik blev slagordet, om än med sin giltighet avgränsad till att företrädesvis innesluta den andra stora »närande» samhällsgruppen, bönderna. Undra sedan på att de borgerliga partierna ej

kunde ha lika bra laddat som tidigare. När man iakttagit den villighet och känsla av lättnad, varmed socialdemokrater i olika tjänstegrader röstat för de nya linjerna, ställer man sig dock frågan, hur ofta samma människor tidigare befunno sig i svår men undertryckt samvetsnöd.

Även om ingen för ögonblicket väntar sig att socialdemokraterna skola våga något omvälvande ingrepp eller anse ett dylikt omedelbart påkallat, vet man egentligen mycket litet om vad de för framtiden bära i skölden; ännu outgrundligare äro kanske bondeförbundets tankar om framtiden. Valstriden var i ovanlig grad retrospektiv, antingen kritiskt eller självbespeglade, och den socialdemokratiska ledareensemblen fick av sina väljare ej blott ett personligt förtroendevotum utan även en blankofullmakt. Endast ett är tydligt: partiets valstrateger vilja till varje pris ur valstriderna avhysa emotionella ämnen som försvar, religion och sprit, alltså sådana ämnen, som för många människor gå före allt annat. I stället söka de att koncentrera valen till att gälla socialpolitiska frågor, där de lätt vinna genklang utanför arbetarnas led och icke riskera att överbjudas. De ha på sistone haft så mycket lättare att härpå vinna framgångar, som många borgerliga tagit intryck av dels kyrkans positiva ställningstagande, dels Tysklands och andra diktaturstaters nya och djärva grepp på sociala ting. Socialpolitiken lämpar sig desto bättre såsom ett valens huvudtema, som densamma i regel tages på kredit och dess verkningar först efteråt uppdagas.

Några värdefulla erfarenheter ha de sista årens politik givit främst de borgerliga. För en dristig och målmedveten regering behöver regeringsinnehavet så långt ifrån vara någon belastning, att det tvärtom kan skänka ett stort plus inför väljarna. Naturligtvis är detta en regel icke utan undantag: exceptionella omständigheter, kriser, personliga förolyckanden o. s. v. — för att ej tala om dåligt regerande — kunna starkt påverka opinionen, såsom försvarsfrågan gjorde år 1914 och ransoneringarna under världskriget år 1917. I Sverige ha efter 1917 egentligen blott de båda centerregeringarna 1928 och 1932 lidit valmotgångar, vilka dock delvis hade sin grund i personliga komplikationer inom ministärerna; även ministären Bramstorp hade framgång vid valet, trots att dess medlemmar inte medhunnit stort mer än semestrarna och valtalandet, och högerens stora nederlag kom icke 1930 kort efter den Lindmanska ministärens avgång utan först två år senare. I

är inträffade visserligen, att av de två regeringskontrahenterna den ena vann en storseger och den andra led ett allvarligt nederlag; men säkerligen hade gamla bondeförbundsväljares massavfall ej så mycket sin grund i någon principiell motvilja mot att ett regeringssamarbete etablerats utan fastmer i missbelåtenhet med villkoren för och det ringa utbytet av partiets regeringssamverkan, i vilken bondeförbundet lätt kunnat uppfattats som ett slags Manchukuo åt socialdemokratiens Nippon.

Vidare måste de borgerligas gamla skräck för kraftiga och representativa regeringar och för samarbete överhuvud taget nu anges som en av de viktigaste orsakerna till att de för tillfället uppenbärligen ej äga samma prestige som socialdemokraterna. Att förutsättningar 1923 och senare förelågo för en låt vara till tiden och räckvidden begränsad borgerlig samverkan läser icke kunna förnekas, lika litet som att rent objektiva förutsättningar för en vänstersamverkan av längre eller kortare varaktighet vid andra tillfällen förelegat. Både 1932 och i juni 1936 förefunnos chanser att äntligen göra ett slut på den kortsynta och väljarna discouragerande självtilräckligheten hos de borgerliga partierna, som därvid kunde ha samlats kring några stora uppgifter och visat tvivlarna sin handlingskraft. Högern och folkpartiet äro ej utan skuld till de inledda förhandlingarnas negativa resultat 1932; bondeförbundet bär ensamt ansvaret att förhandlingarna strandade 1936. Den självöverskattning, brist på förutseende och missaktning av väljarnas pretentioner, som hr Pehrsson-Bramstorp då visade både när han avbröt förhandlingarna och presenterade sin egen ministär, spolierade hos många för åratals framåt förtroendet till borgerlighetens ledande förmåga.

En tredje erfarenhet är numera nog ganska allmän. Den gamla parlamentarismen betonade partisystemet för starkt. Är växlingen av partierna vid makten ett system, som verkligen erbjuder full garanti för att de bästa krafterna samlas i landets tjänst och som utlöser allt önskligt samarbete mellan partierna eller åtminstone mellan varandra närstående partier? På denna punkt vill det synas, som om både parlamentarismens nedslående resultat i vissa länder och diktaturstaternas uppkomst med deras inom vissa gränser friare urval av regeringsledamöter rubbat den förut utbredda kolartron på den exklusiva parlamentarismen som demokratiens enda arbetsmetod. I stället för att endast ett parti eller ett par partier och deras ledande män kallas till makten och

ansvaret, medan övriga grupper anvisas huvudsakligen negativa uppgifter, bör, menar man, det positiva samarbete få bredaste möjliga bas och exkluderingsprinciperna ej utsträckas över hövan. Det skall räknas den nuvarande statsministern till förtjänst, att han — trots regeringsdiktaturen i riksdagen — uppmärksammat problemet och i teorien ej synes sakna förståelse för vikten av att det nationella arbetet och samarbetet lägges på bredaste basis.

Förvisso blir det också kring detta problem, som diskussionen under de närmaste årens socialisterna helst kommer att kretsa — vid sidan om socialdemokraternas egentliga planer att ekonomiskt och socialt »omdana samhället», för att använda ett ex. Hanssons älsklingsuttryck. Vilken uppgift och vilken ställning skola andra partier och andra samhällsgrupper än de härskande arbetarnas få, helst om socialistregimen i landet skulle bli lika stabil som socialistregimerna i städerna visat sig vara? Skola de blott anvisas plats på oppositionsbänken eller skola de — såsom brukligt är i kommunala organ — få kollegialt delta även på andra sätt? Frågan är kanske för tidigt väckt, ty partiläget *kan* förändras 1940. Men spørsmålet är dock icke beroende av om det ena eller det andra blocket har majoritet. Det har tvärtom principiell giltighet i en tid, då nästan allt skall ske av staten eller genom staten och där den ena gruppens intressen ej behöva vara och ej böra få vara mindre viktiga än den andra gruppens blott därför att röststyrkorna ej äro jämnvärdiga. Vi förbise alls icke, att svensk folkstyrelse i t. ex. kommitté- och utskottsväsendet redan har former för ett samfällt arbete. Men ännu betydelsefullare är andan. Minoriteterna skola ej ha en känsla av att behandlas av de maktägande ungefär som elsass-lothringarna mottogos till en början efter 1871 i den tyska riksdagen. Man skulle vilja tillönska folkrepresentationen något mer av den prägel, som det kommunala arbetet har när detta är som bäst. Arbetarrörelsen, vars stora och rättmätiga patos under genombrottsåren var att framtvunga att dess stora klass ej skulle ställas utanför inflytande på samhällsangelägenheterna, bör — även på maktens höjdpunkt — ha särskilt lätt att förstå faran i längden för trivseln och lugnet i samhället, om andra grupper nu skulle känna sig åsidosatta på samma sätt som den själv en gång i tiden.